

Slobodan M. Penezić

Katedra za novinarstvo, Fakultet za sport,
Univerzitet UNION - Nikola Tesla¹

Jana M. Vasiljević

Katedra za unutrašnju arhitekturu i građevinsko inženjerstvo,
Akademija strukovnih studija Zapadne Srbije²

https://doi.org/10.18485/fpn_pz.2022.23.7

UDC 81'22:71/72(516)

Društvena getoizacija kao tačka preseka savremenih veza arhitekture i komunikacija

Apstrakt

Savremeni društveni procesi u aktuelnoj, digitalnoj-informacionoj eri, vode i ukrštanju proizvodnih procesa različitih društvenih sfera i ljudskih aktivnosti, poput oblasti komunikacija i arhitekture. Izvorne ideje i očekivanja u pogledu rezultata njihovih veza, međutim, doživljavaju svojevrsno „izokretanje“ u aktuelnoj stvarnosti, jer se umesto punog nestanka granica, realizacije oslobađajućih potencijala kroz nove oblike komunikacija i unapređenja kvaliteta življenja, formiraju savremeni oblici zatvorenosti i nove, fizički često nevidljive, razlike i granice. Analiza ukrštanja arhitekture i komuniciranja u novoj društvenoj realnosti je zato usmerena ka primeni novih komunikacijskih okvira u savremenim arhitektonskim projektima – na taj način – i ka funkcionisanju arhitekture kao svojevrsne parakomunikološke discipline u kontekstu korišćenja novih medija, stapanja virtuelnog i realnog prostora i njihove upotrebe od strane građana. Ovaj rad, stoga, ispituje da li novoizgrađena naselja i oko njih formirane zajednice podstiču nestanak granica i nastanak nove javne sfere u kojoj se revitalizuju i kategorije javnosti i javnog mnjenja, ili pak novu vrstu getoizacije kao rezultata savremene dehumanizacije životnih sredine, koja znači izolaciju pojedinaca

[1] Kontakt sa autorom: slobodan.penezic@fzs.edu.rs

[2] Kontakt sa autorkom: akademijana@gmail.com

ali i čitavih zajednica - na taj način i osnov za nove vrste podela i dalje nekontrolisanih i nedovoljno poznatih razmera.

Ključne reči

savremeno doba, arhitektura, komunikacije, nove tehnologije, urbanizacija, megalopolisi, društvena i kulturna getoizacija

Umesto uvoda

Rušenje „Berlinskog zida“, koje je u određenoj simboličkoj interpretaciji tumačeno i kao nagoveštaj punog trijumfa liberalne političke demokracije i tržišne ekonomije, trebalo je da bude i dodatno pogonsko gorivo za veru u davno proklamovanu ideju progresa, kao procesa koji će postepeno linearno dovesti do napretka u svim oblastima društva i u svitanje novog milenijuma označiti „kraj istorije“ kakvom smo je do tad poznavali. Vera u proces svojevrstne društvene nivelacije, koja će, kako se mislilo, dolazeći na „trećem talasu demokratizacije“, ukinuti i brojne nejednakosti koje su do tada ciklično izranjale (pojavljujući se svaki put u sve fatalnijem obliku), ipak se pokazala kao utopija, jer se u stvarnosti dogodilo svojevrstno „izokretanje“ - tačnije - nije se, kako vidimo, pokazalo kao opravdana prognoza, a ideje političkog pluralizma, vladavine prava i jednakih građanskih sloboda ostale su mahom na nivou ideala praktično teško ostvarivih čak i u tzv. demokratski naprednijim društvima.

Neutemeljena linearnost navedenih uverenja svoju praktičnu refleksiju danas doživljava u svim oblastima ljudskog angažovanja i društvenih aktivnosti. Analiza svake od njih, a samim tim i uporedno praćenje njihove razvojnosti, kao nesporno umreženih procesa, danas iz tog razloga može voditi i uočavanju onih tački preseka u kojima se ukrštaju njihove razvojne putanje, mahom donoseći i kraj iluzija po pitanju ranijih očeki-

vanja. Budući da vode slično oblikovanim ishodima, to znači i nužnost njihovog optimalnijeg sagledavanja – dugoročno i pokušaj konstatovanja optimalne mere savremenih tokova istorije koja se, utisak je, ipak i dalje iznova ponavlja na isti način (samo u novim oblicima), često sasvim suprotnom od početnih procena.

Kroz ovaj naučni rad se, stoga, pokušavaju istražiti postojanje i manifestacije savremenih veza dva takva primera (oblasti) – arhitekture i komunikacija, gde nove tehnološko-komunikacijske alatke nalaze svoju primenu u realizaciji arhitektonskih projekata, koji, s druge strane, za cilj imaju i nastanak savremenih životnih prostora koji bi trebalo da omogućе upotrebu instrumenata i modela funkcionisanja koje diktiraju upravo nove tehnologije, savremeni okviri komuniciranja i ekonomski kontekst koji ih primarno uslovljava. Posmatrajući relacije između ova dva polja, izvorno uspostavljene zarad uzajamnog podsticanja u prilagođavanju novim tokovima stvarnostima (koje definišu nove tehnologije, ali, pre svega, finansijski tokovi) želi se ispitati kontekst u kojem dolazi do „izokretanja“ izvorne logike i ciljeva i tako odgovoriti na pitanje rezultata veza ova dva polja u aktuelnoj društvenoj stvarnosti.

Ovaj tekst, na taj način, uporedo se analitički kreće kroz koordinate dva navedena polja. S jedne strane, unutar dimenzija bazičnih komunikoloških postavki i savremenih teorija tzv. prekograničnog komuniciranja zajedno oličenih, pre svega, u aktuelnom komunikacijskom kontekstu koji donosi uticaj novih tehnologija i interneta, dok se s druge posmatraju promene u savremenim urbanizacijskim kretanjima u kontekstu arhitekture prostora i njihovim realnim dometima u društvenoj stvarnosti. Na taj način se sagledavaju procesi ukrštanja arhitekture i komunikacija, koji se posmatraju kroz analitičku optiku formiranu na osnovu radova autora različitih generacija, usmerenja i struka – od predviđanja nastanka savremenih tiranopolisa Sergija Lukača od pre više od dve decenije, preko tumačenja s početka 21. veka u analizama metropolisa Kevina Robinsa, praćenja urbanih prostorno-komunikacijskih tokova iz ugla Kastelsove paradigme tzv. Dualnog grada, Balovog objašnjenja preokretanja izvorne logike sa dolaskom „univerzalnog terminala“ i Debreovih zapažanja o fizičkoj urbanizaciji kao putu ka duhovnoj ruralizaciji i povratku šerijat-skog zakona uz pomoć kompjutera. Oni se dalje u profesionalno-idejnom pogledu sagledavaju u Marejevim nalazima o formiranju savremenih prostora virtuelnih i kompozitnih realnosti, ali i u praktičnom smislu – kroz aktuelnu društvenu realnost u kojoj se događa povlačenje pojedinca u sferu privatnog koje primećuje Kanklini i pretvaranje krajnjih rezultata tih ideja u privatne-zatvorene prostore, o kojima piše Zanini.

U takvoj savremenosti, iz perspektive arhitektonsko-komunikacijskih veza se zato najpre mogu navesti brojna artistički usmerena postignuća, poput intervencija na tzv. mikro lokacijama, koje nemaju komercijalne pretencije u današnjoj društvenoj stvarnosti. Takve su instalacije i ideje poput Katedrale Petera Ejsnmana (Peter Eisenman Church), Van Gogovog puta (The Van Gogh-Roosegaarde cycle path), Hansmejeveve

digitalne diskoteke (Hansmeyer Digital Discoteque) i posebno poznatog „Vremenskog projekta“ Olafura Elijasona (The Weather project, Olafur Eliasson). Aktuelna stvarnost takve resurse, međutim, po svemu sudeći, dalje modeluje i industrijalizuje zarad savremenih formi življenja. Šire primenjive, ali i prosečnoj publici svakako poznatije primere sličnih veza danas, stoga, predstavljaju oni primeri u kojima je očigledna komercijalizacija takvih i sličnih ideja, poput njujorškog Tajms skvera (Times Square) i razvoja novih, visotehnologizovanih urbanih centara na istoku, poput savremenih urbanih centara UAE – Abu Dabija i Dubajija – Dubajija ili kineskih megalopolisa. Ovakvi i slični primeri danas su ilustracija vrtoglavog tehnološko-komunikacijskog razvoja, koji se manifestuje i u arhitektonsko-urbanizacijskom pogledu, ali ujedno i novih vidova kontrole i limitiranja sloboda u svakom pogledu. Svojevrсни isečak ovakve komercijalno-potrošačke kulminacije, u određenom smislu, predstavljaju moderni šoping centri gde možete kupiti „sve na jednom mestu“, pa čak i unajmiti prostor da biste se tu nastanili i bili u mogućnosti da „direktnije“ nahranite svoje savremene potrošačke navike življenja, kako pokazuje skoriji primer iz jednog domaćeg tržišnog centra.

Ovakvi primeri tako danas „uživo“ ilustruju praktičnu i komercijalnu manifestaciju savremenih veza arhitekture i komunikacija, u kojima se stapaju realno i virtuelno, a gde građani kao korisnici proizvoda ove sinergije (nekadašnji pasivni konzumenti) bivaju aktivni učesnici u njihovom daljem razvoju, ali, mahom nesvesni pravca i epiloga tog razvoja, tj. njihovih posledica po nove društvene okvire u kojima će sami morati da funkcionišu.

Nakon velikih očekivanja od efekata revolucionarne savremenosti, a zatim očiglednog epiloga svakolike „skučenosti“ u aktuelnom dobu, opravdanim se zato čini postaviti pitanje izneverenih nadanja i u kontekstu analize ove, svojevrsne komunikacijsko-arhitektonske dihotomije. Kao posebno važno pitanje se zato postavlja tema rezultata veza ova dva polja, koje se uočavaju na relaciji između novih oblika komunikacije s jedne i primene ekvivalentnih tehnologija u polju arhitekture s druge strane – stoga i dvosmernog uticaja i posledica tih veza na relaciji novi modeli komuniciranja-savremena percepcija arhitektonskog prostora, gde se kao logično nameće ispitivanje toga da li su arhitektura i komunikacija danas dominantno uslovljeni kreiranjem opšteg dobra ili su, ipak, skupa primarno determinisani ekonomskim faktorima, koji određuju i posledice procesa koje oni uzajamno ostvaruju?

Tehno-magistrale urbanizacije kao put u nematerijalnu geografiju i nerealna očekivanja

Aktuelni razvojne putanje unutar različitih društvenih oblasti su neretko, sasvim očigledno, zapravo slično usmereni i podupirući procesi, u kojima se razvojnost pojedinačnih sfera delatnosti i oblasti čovekovog

angažovanja naslanjaju jedna na drugu, pa su i u odnosu međuzavisnosti. Takav primer jesu i oblasti arhitekture, kao polja svojske praktične ljudske kreacije, i sfera komunikacije, kroz koju se oduvek realizuju bazične ljudske i društvene funkcije. Oni su kroz istoriju išli „ruku pod ruku“, unapređujući rezultate zajedničkih proizvodnih procesa, koji bi tako umreženi i u aktuelnom dobu trebalo da vode postizanju dobra po savremeno čovečanstvo.

Usložnjavanje savremenog sveta i novotehnološke inovacije koje premošćavaju stotine hiljada kilometara udaljenosti su, pak, uporedo uvećavale i važnost pitanja društvene orijentacije i komuniciranja u takvom, novom – digitalizovanom kontekstu, koja i dalje u svojoj suštini predstavlja proces razmene simbola među različitim akterima i pripadnicima različitih grupacija, tokom kojeg oni kreiraju (ili ne) zajednička značenja. Brojni su, međutim, pripadnici one struje mišljenja koji smatraju da se kultura i društvo u celini danas, u eri dominacije novih tehnologija, moraju posmatrati iz vizure kultura u pokretu, potpuno neomeđenih, ali ne samo u onom fizičkom pogledu. Džejms Kliford (James Clifford) tako naglašava da samo „ako usvojimo perspektivu takve, deterritorijalizovane kulture, zapravo možemo ispravno sagledati i prirodu promena koje nam se događaju poslednjih decenija i savremene aspekte sveta u kojem danas živimo“; a Manuel Kastels (*Manuel Castells*), stoga, opravdano konstatuje da je „današnja savremena kultura raspršena u dematerijalizovanoj geografiji, u okviru koje binarne opozicije poput one urbano-lokalno danas nikako ne stoje“ – on, s obzirom na globalnu umreženost, predlaže kao paradigmu „metaforu ‘Dualnog grada’ u okviru koje mesto, teritorija i granica i nemaju preteranu važnost, jer sa jedne strane imamo ‘powerless places’ a sa druge ‘placeless power’“ (navedeno prema Đorđević, 2008).

Ardžun Apaduraj (Arjun Appadurai) je istog mišljenja i zato smatra „da se bliži i kraj nacionalnih država omeđenih granicama i da se treba fokusirati na pojedinačne pejzaže poput tehnološkog ili ideološkog u okviru kojih se vrši povezivanje i komunikacija među najrazličitijim i najudaljenijim akterima“ (isto). Volfgang Zaks (Wolfgang Sachs) ovakav odnos – između „mesta (zemlje u kojoj živimo) i prostora (virtuelnih zajednica) – doživljava kao odnos lokalnog i univerzalnog“, dok Entoni Gidens (Anthony Giddens) tu relaciju predstavlja „odnosom prisustva i odsustva, tj. povlačenja iz realne stvarnosti da bi se u okvirima one virtuelne kompenzovao nedostatak realizacije određenih potreba u realnoj“ (isto). Sličnih razmišljanja je i Kevin Robins (Kevin Robins) koji ukazuje na to da su svetske metropole, poput Londona (koji on koristi kao paradigmu u svojim analizama), danas „najbolji primer nemogućnosti iscrtavanja granica, odnosno mešanja najrazličitih pojedinaca i kultura“. Ed Sodža (Edward Soja) zato predlaže „kreiranje nove geografske perspektive“, a Mark Poster (Mark Poster) tu perspektivu postavlja u okvir „virtuelne geografije“, odnosno novotehnološke zajednice (mahom zasnovane na internet tehnologijama), kao nove vrste javne sfere, koja

dopušta umrežavanja tih različitih aktera i kreiranje novih (danas logično - virtuelnih) identiteta.

Otuda i to da je tačka preseka i u slučaju dve ovde analizirane oblasti, pri početku onog što nazivamo savremenim dobom,³ bio optimizam u progres i njegove potencijale za koje se verovalo da će na „kraju istorije“ doneti samo pozitivne efekte čovečanstvu i u ova dva domena, ali i kroz proizvode njihove umreženosti. Nažalost, na posletku, reklo bi se, i utisak da je jednak i ishod ovih procesa, a koji se solidno ogleda i u društvenoj getoizaciji i atomizovanju pojedinca.

U ovakvoj funkcionalnoj postavci, a stoga i objektivnom ramu za tumačenje savremenih društvenih veza i okvira komuniciranja (i njihovih efekata), moraju se sagledavati i odnos i posledice veza savremenih to-kova komuniciranja i arhitekture.

Ogledalo relacija unutar analiziranih polja

Anticipirajući nadolazeće globalne vremene krajem 20. veka, ali i prateće utičuće faktore, Frensis Bal (Francis Ball) je na izmaku tog razdoblja dobro prognozirao da će „prostorno-vremenske granice kojima je uobičajni homo sapiens već tri miliona godina delio svet uskoro biti izbrisane“ (1997: 35). „Shodno sprezi optike i elektronike, vreme i prostor se ukidaju brzinom svetlosti i širenjem komunikacija: udaljeno postaje bliže, dok se u isti mah pojedinac sve više udaljava od svog suseda - to je kraj društva u obliku piramide u čijem se vrhu koncentriše glavna moć - rađa se novi prostor-vreme“ (Bal, 1997: 39). Kao zamajac ovih promena, on je video nove informatičke tehnologije koje će kreirati i nove komunikacijske transferzale jer je, kako je konstatovao: „povlačenje očigledno“, imajući u vidu to da se „nosioci informacije i tehnike budućeg informatičkog društva već preklapaju i mešaju pod zahtevnom vladavinom nove jedinstvene jedinice realizovane davno pre 1. 1. 1999, koju je ustanovila Unija zemaljske komunikacije, nova centralna banka znanja i kompjuterske zabave - bit“ (isto).

S druge strane, Čarls Dženks (Charles Jencks), uticajni teoretičar u oblasti arhitekture, nešto ranije, 1990. godine, takođe u trenucima iščekivanja efeketa „revolucionarnih“ društvenih promena, iz perspektive svoje oblasti pisao je da je „ukratko definisana, moderna arhitektura, zapravo univerzalni, intencionalni stil zasnovan na činjenicama novih konstruktivnih sredstava, prikladan novom industrijskom društvu koji ima cilj da menja društvo, kako u njegovom ukusi i percepciji, tako i po društvenom uređenju“ (447). S druge strane, ovaj autor je, međutim, konstatovao i to da su „postmoderna i kasnomoderna arhitektura začete

[3] U kontekstu analize ovog teksta, pojam „savremeno doba“ se tretira, pre svega, kao period nakon II svetskog rata, koji obeležavaju veliki naučni i tehnološki napredak i uspostavljanje kapitalističke ekonomije. On, na taj način, označava onaj vremenski period koji je blisko povezan s našim, tzv. sadašnjim vremenom, kao svojevrsnom perspektivom moderne istorije.

šezdesetih godina (20. veka, *prim. aut.*) kao reakcija na modernu arhitekturu i neke od njenih uočljivih promašaja” i da „tu između ostalog spada i očigledan neuspeh da se podstakne ubedljiv urbani razvoj i postigne delotvorna komunikacija” (1990: 452). Dženks još tada zato zaključuje da je, usled ovakvog epiloga, postmoderna arhitektura „razvila morfoloiju zasnovanu na gradskom tkivu, poznatiju kao kontekstualizam, kao i bogatiji jezik kulture zasnovan na metafori, istorijskim predstavama i duhovnosti” (isto).

Nastojeći da što bolje ilustruje ove promene, ali ujedno i svoja razmišljanja u vezi s njima, Dženks je na razmeđu ovih epoha analizirao i uticajne umetnike, poput Endija Vorhola (Andy Warhol), za koga navodi da je „jedan od onih koji kroz umetničke izraze prepoznaje ovu ironiju istorije, oličenu i u gubljenju kritičke i utopijske uloge avangarde, kao alternative masovnoj kulturi”, budući da je upravo on „formulisao i nihilistički zaključak takvog ishoda: novi umetnik stila je u krajnjoj liniji novac, i figurativno i bukvalno”, a što je, kako takođe primećuje zauvek ostao „mesijanski, kritički, ili čak društveni poziv za sve predvodnike” (1990: 446).

Kevin Robins, pak, iz komplementarne perspektive, u jednom od svojih radova citira Bogdana Bogdanovića (1995: 64, 46) koji je, kako navodi, konstatovao „da grad može funkcionisati kao kognitivni metod i sredstvo mišljenja, i da može funkcionisati kao interesantnije sredstvo nego što su nacija i nacionalna država” (navedeno prema Đorđević, 2008: 599). On zato sledi Bogdanovićevu ideju da je grad uvek funkcionisao kao „visokokompleksan i izrazito plodan epistemološki model”, pa konstatuje da London, kao model metropole koji on analizira, svojim stanovnicima „služi da ponovo promisle svoj odnos prema kulturi i identitetu”. Robins, stoga, opravdano podseća na to da je „ono što urbano postojanje podrazumeva, prema Bogdanoviću, svest o stvarnom prisustvu ljudi u gradskom prostoru koji poznaju i čije samo postojanje im pruža šansu da sa odgovornošću daju odgovor na pitanja o svom identitetu i orijentaciji – nacija tako postaje prostor identifikacije i identiteta, a grad postaje iskustveni i egzistencijalni prostor” (isto).

Savremeni globalizacijski procesi, posledično solidno oličeni i u krei-ranju onog što nazivamo „društvom spektakla”⁴, se u domenu manifestacije komunikacijsko-arhitektonskih veza kroz analitičku prizmu savremenih studija kultura, stoga, često sagledavaju u kontekstu urbanog razvoja novih oblika ljudskih naselja i u njima uspostavljenih zajednica, pa tako i kroz nastanak velikih, mišemilionskih gradova – tzv. megalopolisa. Ovaj razvojni proces u domenu izgradnje savremenih naselja i oko njih formiranih zajednica, međutim, kako možemo primetiti, često je rezultirao i

[4] Metafora koja je proistekla iz istoimenog dela francuskog filozofa Gi Debora (*Guy Debord*), u kojem on razmatra temu revolucije i slobode, zaključujući, između ostalog, da je u dolazećoj savremenosti po prvi put u istoriji prevaziđeno pitanje da li ljudi vole slobodu ili ne, jer su sada prisiljeni da je vole, ali da ona sada („novi dani”) više ne obećava ništa.

kreiranjem onoga što je Sergije Lukač⁵, takođe na prelasku iz minolog u 21. vek, nazivao (pribojavajući se takvih posledica) – tiranopolisima, tj. gigantskim gradovima koji su oličenje negativnih efekata nekontrolisane urbanizacije (on je još tad upozoravao i na ekološke posledice i neplansku gradnju). U njegovom tumačenju, oni bivaju logična posledica onoga što je imenovao kao paleokapitalizam⁶, a koji vidi kao naličje, ili tačnije – pervertiranu slike ranije očekivanih efekata vere u ideale neoliberalnog progressa. Lukač tako u jednom svom tekstu, nastalom pre više od dve decenije, a čiji naslov i danas opominje svojom zavodljivom simbolikom („Ključevi raja“)⁷, podseća da „ljudi najpre podignu grad, a onda grad učini ljude blagorodnim i srećnim ili neurotičnim i nesrećnim“, pitajući se i da li će i Beograd na početku 21. veka doživeti „sudbinu megalopolisa koji su postali ugnjetači svoji građana“. Analiziraju tadašnji generalni urbanistički plan, on je detaljno skicirao sve one aspekte koje treba imati u vidu u planiranju istog, opominjući na mogućnosti skretanja na trasu izgradnje „tiranopolisa“, što možemo izbeći samo ako se prethodno citirani zaključak stalno ima u vidu. Za opravdanost Lukačevih upozorenja danas, ipak, ne moramo otići u neki od svetskih višemilionskih gradova. Dovoljno je da se osvrenemo oko sebe, pa ćemo i u našem glavnom gradu (ali i drugim sredinama) – odnosno u našem lokalnom pejzažu – lako moći uočiti i sagledati razvojne procese o kojima je on davno pisao, i u njima analizirati i modele življenja koje oni indirektno propisuju.

Naime, savremeno doba, i te kako kotirano funkcijama i korišćenjem novih tehnologija i na njima zasnovanih komunikacija, uokvirilo je i dimenzije egzistencije i razvoja savremenog društva, koje je dominantno informatičko i računarsko – na taj način i – savremene tehnologizovane urbanizacijske procese i trendove u tom pogledu. U takvom egzistencijalnom okviru, savremena, tehno-globalizmom zaokupljena kultura, nesporno je interdisciplinarna, a umetničke forme hibridne. One zato zahtevaju i od oblasti savremene arhitekture da čini svoje pomake u tom pravcu, istražujući domene primene novih tehnologija, a kroz svoje nove koncepte analize i primene mogućnosti virtuelizacije, imaginacije, digitalizacije, dinamizma i futurizma. U savremenoj interdisciplinarnosti, prostori ljudskog duha i kreacije se na taj način uzajamno prožimaju i potpomažu čineći svojevrsne metaorganizme čiji „krvotok“ je dobrano zasnovan na radu i razvoju novih tehnologija. Dinamika i pojedinačni ishodi takvih kreacija su pak mahom determinisani ekonomskim faktorom, koji uslovljava i sam tehničko-tehnološki razvoj, a ne potencijalnim dobrim namerama samih kreatora. Nove tehnologije, koje su proizvod epohe u kojoj danas egzistiramo, podstiču tako uporedo i razvoj komunikacija, ali i arhitekture, gde nove tehnološko-komunikacijske alatke

[5] Legendarni novinar i jedan od osnivača Katedre za novinarstvo na FPN UB.

[6] U ovakvom njegovom tumačenju, potencijalni progresivni potencijali epohe kapitalizma, koji bi mogli doneti opšte dobro, preokreću se, regresiraju i vraćaju nas vekovima unazad, donoseći dobro (materijalno) samo manjim grupama ljudi.

[7] Tekst objavljen u nedeljniku NIN, 2000. godine.

postaju neophodan činilac novih arhitektonskih poduhvata, koji treba da vode izgradnji takvih zajednica u kojima bi novi komunikacijski kontekst bio primenljiv. Ne treba, ipak, posebno isticati važnost faktora finansija u tim procesima, kao podstičućeg ili limitirajućeg faktora, koji na taj način određuje i dinamiku „izvođenja ovih radova” i njihove rezultate u okviru šireg procesa savremene urbanizacije.

Imajući u vidu činjenicu da je tehnologija nesporni zajednički imenitelj razvoja i obe ove oblasti (komunikacija i arhitekture), a da se danas dominantno komunicira i društveno orijentiše uz pomoć slika, oslanjajući se na novemedijske forme, tj. interaktivnost i heterogenost njihovih sadržaja, današnji urbani prostori se, stoga, zarad njihovog boljeg sagledavanja, pretaču u takve, novotehnološke hipertekstove. Oni se dalje, na taj način, posmatraju i tumače, uzimajući u obzir i one eksterne faktore (poput ekonomije) koji dominantno kreiraju ambijent u kojem se ovi procesi realizuju.

Modeli i efekti veza u digitalnoj eri

Ekspanzija upotrebe računarskih tehnologija vezuje se za period druge polovine 20. veka, koji se naziva i „informacionom erom”. U toj epohi, kao nekoliko ključnih faza, nameću se najpre tzv. mejnfrjem era (*main-frame era*)⁸, koja danas označava početak razvoja računarstva šezdesetih godina minulog veka, kada više ljudi deli jedan računar. Nju je sledila tzv. *PC Personal Computers* era, kao faza razvoja personalnog računarstva, osamdesetih godina istog veka, kada čovek polako napušta tzv. realno okruženje i direktnije, kao individualni korisnik, uplovljava u svet računara, dok vrhunac, međutim, dolazi sa *UC Ubiquitous Computing* erom, koja označava eru razvoja sveprisutnog računarstva, a koja kreće početkom 21. veka, kada računari izlaze iz virtuelnog okruženja i praktično se integrišu u svet ljudi (Murray, 2003).

Revolucionarne promene u arhitektonskim tehnikama i medijima, bile su pak, u različitim fazama razvoja, očigledne najpre u domenu razvoja arhitektonskog crteža, zatim u upotrebi štampanih medija pa potom i industrijske proizvodnje, i na kraju - upravo kroz uticaj novih tehnologija i digitalnih medija, kada arhitektonski prostori bivaju bazirani na informacionim tehnologijama, kao novim pojavnim prostorima u arhitekturi. Arhitektura u novim medijima tada postaje nova arhitektura čoveka, mašine i interfejsa, gde je i sam pojam arhitekture neophodno redefinisati, s obzirom na činjenicu da u dobu interaktivnih i virtuelnih sredina nema jasne podele na tehnologiju i prirodu, koja utiče na to da i arhitektura mora proširiti svoje granice i definisati nove pojavnosti i karakteristike arhitektonskog prostora. Ove posledične promene u oblasti arhitekture

[8] Faza zasnovana na dominaciji velikih ih moćnih računara, koju su se, pre svega, koristili u industrijskim i državnim organizacijama za obradu tzv. podataka velikih razmera.

se ogledaju i u promenama u okvirima tzv. estetskog jezika, jer sve više „dominira estetika konceptualnog nad estetikom materijalnog” – konkretnije – „estetika dinamičkog i promenljivog i estetika informacije, gde arhitektura postaje algoritam, a arhitekta dizajner seta pravila ponašanja prostora, a ne njegovih vizuelnih karakteristika” (Brajković, 2017).

Veštačka inteligencija, nove tehnologije i novi mediji koje su one donele tako postepeno (ali sve brže) menjaju i kvalitet i ulogu arhitektonskog prostora, a principi arhitekture novih medija postaju interdisciplinarnost, dinamizam, evolutivnost, iluzija, simulacija, virtuelnost, umreženost, interaktivnost, matematika i kibernetika. Tačnije, uvećavanje prisutnosti informacionih mreža u polju arhitekture „stvara poseban nivo složenosti koncipiranja i realizacije, kao i jedinstveni karakter interaktivne arhitekture – interaktivni prostor nikada ne može biti isti, svaka interakcija je neponovljiv proces i svaki učesnik ostavlja lični trag u prostoru” (Krakowsky, 2008). Neke od konkretnih, lako uočljivih manifestacija, postaju i efekti tzv. digitalne revolucije u arhitekturi, koje, na primer, vidimo u krivim linijama i kružnim formama (primer zgrade „Gughajma” u Bilbou), zatim u matematičkim funkcijama (CAD tehnologije), implementaciji digitalnog dizajna (BIM tehnologije, 3D tehnologije...) i novim softverima za virtuelno stvaranje modela arhitektonskih objekata, provera i simulacije ponašanja objekata.

Neki od „novih pojava tipova arhitekture tako postaju:

- *pametna arhitektura;*
- *ekranska arhitektura (fasadne instalacije);*
- *svetlosna arhitektura (svetlosne instalacije);*
- *interaktivna arhitektura (arhitektura interaktivnih sistema);*
- *kinetička arhitektura (mobilna arhitektura);*
- *parametrička arhitektura (fluidna arhitektura);*
- *virtuelna i sajber arhitektura;*
- *organska arhitektura;*
- *eksperimentalna arhitektura (robotička, svemirska)”* (Brajković, 2017).

Prilično očigledno je, stoga, da je na delu i svojevrsna „pikselizacija” tzv. tradicionalne kulture koja olakšava svima pristup, pri čemu, ipak, sada nema tzv. direktnog dodira. S druge strane, savremene forme komunikacije, poput upotrebe tzv. novih medija, analiziraju se, kako nas Marej (Murray) upućuje, u prostorima virtuelnih i kompozitnih realnosti, interneta i video igara, interaktivne televizije i sličnih formi (2003). Vreme masovnog komuniciranja i masovne publike je takođe nesporno prošlo, ali upotreba digitalnih kanala komuniciranja i dalje nije dostigla fazu zasićenosti (što je, iz aktuelne perspektive, i upitno kao epilog), jer internet i dalje nije prisutan u svim domaćinstvima, kao ni pismenost digitalnog komuniciranja.

U kontekstu navedenih promena, nameće se, kao sasvim očigledno i opravdano, i pitanje autorstva, s obzirom na to da je autor i dalje tu, ali se

služi različitim formama, koje ga ponekad čine i neprimetnim. U internet kontekstu, autor sadržaja koji se multiplikovano šire mrežom je neretko sasvim nevidljiv (često i nebitan) i u nemogućnosti da kontroliše dalje procese nakon što taj sadržaj kreira i plasira u neku od internet „niša“. S druge strane, dolaskom novih medija nastupila je i era participacije u arhitekturi, u kojoj nije došlo do smrti pojma autora kao bezvremenog pojma duha, već određene tehnološki-specifične forme ovog pojma (Carpo, 2011). Autor tako, u savremenom kontekstu, omeđenom novim tehnologijama i novim medijskim alatkama, gubi punu kontrolu nad arhitektonskim delom, ali i kao kreator sadržaja i komunikator u okviru interneta na drugoj strani, dok sam korisnik, u oba slučaja (oba polja), postaje aktivni učesnik u oblikovanju i načinu upotrebe – i prostora i sadržaja.

Fransis Bal je na kraju minulog veka, stoga, opravdano konstatovao da „između tri sveta – informatike, audiovizuelnog i telekomunikacije – već nekoliko godina dolazi do sve većeg pretapanja i spajanja“ pa će „ubuduće nosači jednih medija koristiti da bi obezbedili usluge drugim medijima“ (1997: 37). On je, kako vidimo, na vreme uviđao da razvoj tehnologije vodi i razvoju uređaja koji integrišu pojedinačne mogućnosti nekadašnjih, omogućavajući višekanalnu komunikaciju („univerzalni terminal“, koji najavljuje Bal), koja će posledično koristiti i svim ostalim oblastima ljudskih aktivnosti i kreacija. Kao simbol takve, globalne komunikacije, univerzalni terminal je u interpretaciji Fransisa Bala, međutim, označavao i kraj geta u kojima su do tada različiti mediji bili zatvoreni od rođenja, a gde „sveprisutna digitalizacija započinje novu eru multimedija i globalne komunikacije“ (38).

Utisak iz stvarnosti koju svi danas živimo čini, međutim, da možemo konstatovati da je i u ovom slučaju otvaranje (kraj) jednog getoa značilo i novu getoizaciju, samo drugog tipa, tj. pre svega kulturološke vrste. Ona je posebno vidljiva u domenu kulture življenja i kulture svakodnevice u okvirima urbanih, novotehnološki kodiranih egzistencijalnih prostora, u koje smo svi dodatno samovoljno zatvoreni. Da li bi onda bilo preterano govoriti da i u ovom slučaju događanja „revolucionarnih promena“, izazvanih tehničko-tehnološkim inovacijama i pratećom verom u progres, možemo ponoviti ocene koje je Martin Hajdeger (*Martin Heidegger*) izricao još krajem prve polovine 20. veka, upozoravajući na mogućnost događanja „čudovišnog izokretanja“ u procesu progressa podstaknutom novim tehnologijama, a koje može voditi i negativnom epilogu (u praktičnom, ali i ontološkom pogledu), ukoliko se ove promene prihvataju bez prethodnog kritičkog otklona i uviđanja svih mogućih posledica?

Ka (ne)poznatom ishodu

U savremenom, digitalizovanom okviru funkcionisanja čovečanstva, fizičke granice praktično postaju nevažne, jer ih sve uspešnije „brišu“

brojne novotehnoške alatke, koje čoveka zavodljivo usisavaju u novi oblik društvene stvarnosti, kreirajući i nove oblike komuniciranja.

Istovremeno, u polju arhitekture se, po istom diktatu, takođe dešava nestanak granica između stvarnog i virtuelnog. Analizirajući arhitekturu prostora (pre svega unutrašnju) na početku 21. veka, i to primarno iz sebi bliske komunikološke perspektive, Lev Manovič (*Lev Manovich*) je takođe zapažao i pisao o tome da „radni prostor sada projektovan tako da (namerno) deluje kao metafora glavnih tema računarske kulture – interaktivnost, odustvo hijerarhije, modularnost” (2001: 257). Ovo njegovo zapažanje uporedno prati i još jedan, možda i suštinski zaključak, koji ukazuje na to da su „računarska baza i podataka i računarski 3D virtuelni prostor postali pravi kulturni oblici – glavni putevi koje koristi kultura da bi predstavila ljudsko iskustvo, svet i ljudsko postojanje u njemu” (2001: 259).

Ogledalo navedenih promena on, stoga, vidi upravo u dizajnu novih komunikacijskih formi, koje predstavljaju dva oblika u dizajnu novih medija, tj. arhitektura novih medija u domenu izgrade putanja ka „pristupu podacima i psihološkom uključivanju korisnika, koji se sukobljavaju unutar jedne te iste medijske stvari” (2001: 259-260). On pravovremeno uočava i to da se „poput suprotstavljanja površine i dubine u analizi i planiranja prostora, i suprotnost između informacija i uranjanja mogu smatrati posebnim slučajem opštije suprotstavljenosti koja odlikuje nove medije – suprotstavljenosti delanja i predstavljanja” (isto).

Posmatrajući savremeni kontekst ambijentalne arhitekture, Frenk Geri (Frank Owen Gehry), uticajni severnoamerički arhitekta⁹, u svojim javnim nastupima često primećuje takvo stapanje arhitekture koja se nalazi u domenima virtuelnog i arhitekture koja je realizovana, gde se mešanjem ove dve stvarnosti dolazi do prestanka poštovanja matrica i tzv. rastera u domenu arhitekture, ali, na taj način, i ograničavanja stvaralaštva. Takvo pomeranje granica tzv. tradicionalne arhitekture utiče na niz posledičnih efekata, pa je, primera radi, revolucija u konstruktivnim sistemima i materijalima obezbedila i mogućnost kreiranja apstraktnih formi, gde arhitektura više nije samo fizička kategorija, već i apstrakcija. Savremena arhitektura, sa svojim novouspostavljenim dimenzijama, direktno uranja u virtuelne sredine, ali čovek uporedo postepeno sve više gubi svoju nekadašnju prioritetnu poziciju. Stoga i arhitektura više nije samo u službi korisnika, već je i sam korisnik deo njenog interfejsa.

Deteritorijalizacija i stapanje prostora virtuelog i realnog u novu vrstu društvene stvarnosti, kao posledice progressa u koji se gotovo bezrezervo verovalo decenijama unazad, u savremenim arhitektonsko-komunikacijskim okvirima, međutim, uporedo vode i tokovima tehnourbanizaci-

[9] Frenk Geri je „ikona” savremenog građevinskog dizajna, čiji stil je zasnovan na tzv. skulpturalnom pristupu, a nazivaju ga i „apostolom metalnih manela”. Najpoznatiji je po svojim zgradama sa velikim zakrivljenim površinama često prekrivenim sjajnim metalima (jedan od njegovih najpoznatijih radova i primer stila je čuveni Gugenhajmov muzej u Bilbau u Španiji).

je u kojima se događa pomenuto globalno „izokretanje”, pa su i posledice ovih procesa prilično negativne po čoveka.

Kad je reč o polju komunikacija, Režis Debre (Jules Régis Debray) je takođe početkom novog milenijuma primećivao da „telekomunikacije olakšavaju pristup informacijama”, ali da ujedno i „povećavaju nejednakost u znanju”, jer „one izvrđavaju centralizovanu cenzuru, ali i pogoduju sektaškom zatvaranju” (2000: 234). On zato izriče „banalno, ali i mudro podsećanje”, da se „prema svakom revolucionarnom medijumu treba se postaviti ezopovski kao prema najgorem i najboljem mogućem izumu” (isto). On je i još pesimističniji kada konstatuje da se „planeta spojena tehnikom nije ujedinila duhom”, a da „jedinstveni svet predmeta u pokretu nije stvorio i jedinstvenog subjekta u pokretu”, već da je „uprkos predviđanjima, odgovor na ubrzano ekonomsko i tehničko ujedinjavanje, karakteristično za moderno doba – žestoka politička i kulturna balkanizacija¹⁰ sveta” (236). Debre, poput mnogih savremenih teoretičara studija kulture (Fisk, 2001; Čejni, 2003), za paradigmu uzima upravo navedene velike „šoping centre”, ocenjujući da je vizija savremenog prostora, oličena u arhitekturi tržnih centara, postala manifest popularne kulture minulih decenija. Ovakav utopizam za svoj temelj ima takvu viziju, koja se, kako Debre konstatuje: „ne obazire na neobično oživljavanje folkloru u postmodernom dobu kao i povratak teritorijalnosti iz ranijih pokoljenja (gradovi, regioni, zemlje) kao posledice težnje za ukidanjem teritorija ili da se izrazimo slikovito – rejmarejma – Boga dovedenog čipom (*‘god and chips’*)” (2000: 237).

Pišući o mondijalizacija znakova i narativima o kraju do tad poznatih procesualnosti unutar različitih društvenih sfera u eri virtuelnosti, Frensis Bal uporedo primećuje i pojavu „arhaizujuće modernizacije u svakoj društvenoj oblasti i sektoru” (1997: 238), zaključujući s tim u vezi da je „izgleda da nam istorija zaista jednom rukom uzima ono što nam drugom daje – negde otvara, negde zatvara” (239). Zbog toga on, čini se pomalo razočarano, zaključuje da postaje očigledno (suprotno ranijim očekivanjima) to da „planeta-grad nije zalog kosmopolitizma”, ali i da je „iz tog razloga smisleno zapitati se da li fizička urbanizacija vodi duhovnoj ruralizaciji” (isto).

Nestor Garsija Kanklini (Néstor García Canclini) ekspanziju i razvoj gradova vidi kao „jedan od uzroka intenzivnije kulturne hibridizacije i put do velikog urbanog plana sa heterogenom simboličkom ponudom obnavljanom stalnom interakcijom između lokalnih, nacionalnih i transnacionalnih komunikacijskih mreža” (navedeno prema Đorđević, 2008: 569). On se, na taj način, referira i na Manuela Kastelsa koji u svom čuvenom „Urbanom pitanju” takođe primeđuje (1997) da je „zbog njihovog vrtoglavog razvoja, koji je činio vidljivijim mnoge dimenzije društvene

[10] U ovom narativu, termin „balkanizacija” dobija prilično izvitopereno tumačenje i upotrebu, koje treba da označi zatvorenost i kulturnu getoizaciju i regresiju, a što je posledica stigme koja posebno prati ovaj region nakon ratnih sukoba i izolacije devedesetih godina minulog veka.

promene, postalo lako pripisivati gradovima odgovornost za šire društvene proceze" (isto).

Isti autor takođe uočava i da se „urbanizacija koja preovlađuje u savremenim društvima prepliće sa serijalizacijom i anonimnošću proizvodnje, rekonstruisanjem nematerijalne komunikacije (od masovnih medija do telematike), a što modifikuje odnose između privatnog i javnog“, a da danas, kako se pogrešno očekivalo, život u velikom gradu „ne podrazumeva utapanje u masovnom i anonimnom, jer nasilje i javna nesigurnost vode selektivnim formama društvenosti, domaćoj intimnosti i susretima od poverenja“ (navedeno prema Đorđević, 2008: 569). Kanklini zato smatra da „doba u kome grad ili javnu sferu zauzimaju akteri koji tehnički proračunavaju svoje odluke i tehnobirakrotski organizuju pažnju prema merilima prihoda i efikasnosti, čini da se polemički subjektivitet – ili prosto subjektivitet – povlači u sferu privatnog“, jer se zapravo događa to „tržište preuređuje javni svet u pozornicu potrošnje i dramatizacije statusnih oznaka“ (571). Kanklini, stoga, napominje da je „urbana kultura rekonstruisana prepuštanjem vodeće uloge u javnom prostoru elektronskim tehnologijama“ (572), jer se „u kretanju grada, komercijalni interesi ukrštaju sa istorijskim, estetskim i komunikacijskim“ (574). Sledeći ovakve njegove ocene, utisak je da, stoga, i ne možemo govoriti o nečemu fundamentalno novom u razvoju čovečanstva, što bi onda moglo doneti i neke takve ishode, za koje se očekivalo da će značiti i pozitivan preokret po mnoge dotašnje društvene procese.

Naime, kako i sam Kanklini primećuje, gubitak isključivog odnosa sa svojim teritorijama u eri tehnologija „za kulture znači i dobitak u domenu komunikativnosti i znanja“ (navedeno prema Đorđević, 2008: 538), ali je ujedno očigledno i to da „nove tehnologije nisu samo promoteri kreativnosti i inovacija, jer reprodukuju i poznate strukture“ (579). U delu *Značenje granica*, nastalom simbolično takođe početkom ovog veka, Pjero Zanini (Piero Zanini) u poglavlju „Militarizovani grad“ primećuje da je „sa planova gradova izbrisan čitav niz mesta, zajedničkih repernih tačaka u prostoru, što je gradski prostor pretvorilo u instrument kontrole, ali se nije poklopilo sa stvarnim smanjenjem socijalnih sukoba u njegovoj unutrašnjosti“, a što je „naprotiv, podstaklo njihovu radikalizaciju u strogo definisanim zonama, koje treba sakriti od pogleda“ (2002: 115). On zato podseća na primer Los Anđelesa, koji navodi Majk Dejvis (Mike Davis), gde je danas „policijski odsek postao glavni učesnik u procesu projektovanja gradskog centra“, a što se podudarilo sa „spajanjem bez presedana između projektovanja grada, arhitekture i policijskog aparata, u jedan jedini bezbednosni sistem“ (isto). Sličan postupak i namere možemo uočiti i u našem lokalnom urbanom pejzažu, gde opravdane dileme i strah podstiče i pitanje uvođenja kamera nove generacije na ulice našeg glavnog grada ili korišćenja softvera za prepoznavanje lica, gde je potencijalno narušavanje privatnosti samo uvod u mogućnost ozbiljnijih zloupotreba.

Uništavanje otvorenog javnog prostora je, u ovome smislu, jedan od najočiglednijih znakove ove nove urbanističke metodologije, smatra Zanini takođe, pa dalje upozorava da se „zajednički prostor, onaj koji nije unakažen granicama koje su izvor dohotka – prostor puteva, trgova, javnih parkova – sve češće pretvara u privatn, zatvoren prostor” (isto). On i prilično radikalno konstatuje da bi čak „mogao i da se preciznim i spektakularnim tehnikama podigne sa zemlje i prenese uvid i postavi iznad, kako bi mu se lako i jednostavno kontrolisao i ograničio pristupu”, ali da on danas „obično, međutim, i na jednostavniji i ekonomičniji način, biva zatvoren iza taraba, zidova i ograda napravljenih od različitog materijala” (isto).

Posmatrajući urbane promene u planiranju i mapiranju javnih prostora, i uporedo ih tumačeći na navedeni način, Zanini navodi i konkretne primene. Neki od njih su tada bili primarna ilustracija za razvijenija severnoamerička ili zapadnoevropska društva, ali ih danas, čini se, i sami možemo primetiti u gotovo svačijem okruženju.

Zaključna razmatranja: zamke konformizma i nastanak zatvorenih zajednica

U svojoj navedenoj multidisciplinarnoj analizi, Pjero Zanini je svojevremeno analizirao tada aktuelni fenomen u SAD, koji je, kako on uočavao, ranije bio rezervisan samo za milijardere, a koji sada (tada, *prim. aut.*) doživljava „pravu eksploziju pre svega u srednjoj klasi, jer već ima više od 4 miliona osoba koji žive unutar tzv. zatvorenih zajednica (gated communities), a još 28 miliona stanuje u zonama kojima rukovode privatna udruženja takvih” (2002: 118). U ovako redefinisanom prostornom habitusu, pripadnost nekom prostoru, kako Zanini ocenjuje, ili bolje rečeno: „sticanje statusa koji dozvoljava ulazak u taj prostor, vezuje se, izgleda, za prepoznavanje ili neprepoznavanje određene slike na ekranu, izuzev kad nije, a to nije ekstremni slučaj, taj isti prostor zamenjen sopstvenom slikom” (isto).

Funkcionalni prostor gradova tako, kako Dejvid Bel (David Bell) opravdano zapaža, postaje elektromagnetni prostor, a elektronske komunikacione mreže ključni faktori koji omogućavaju funkcionisanje i život urbanih gradova (2009). Informacione mreže i sistemi koji prenose podatke, poput bežičnih mreža i savremenih telekomunikacionih sistema prenosa informacija, a posebno zavodljivi privid slika koje one kreiraju i koje čovek na osnovu njih projektuje u širi društveni kontekst u savremenom dobu, predstavljaju glavne sile razvoja i osnovne funkcionalne, ali i fizički nevidljive dimenzije novih gradskih sredina.

Realna manifestacija opisanih savremenih ukrštanja (veza) dva analizirana polja se istorijski gledano može najpre uočavati u onim konceptima naselja (zajednica i zajedničkog života) koja su inicijalno nastajala u novim radničkim naseljima u Evropi (potom i šire) šezdesetih i sedamde-

setih godina 20. veka, ali i prilikom formiranja univezitetskih kampusa u SAD i Zapadanoj Evropi i studentskih naselja-domova u ovom delu Evrope (umanjenoj verziji studentskih centara sa Zapada). U ovakvim prostovima, stanovnici su i prostorno i komunikacijski bili upućeni, pre svega, na pripadnike svoje zajednice, u čijim prostornim okvirima su infrastrukturno projektovani i oni elementi koji su im omogućavali olakšano zadovoljenje gotovo svih potreba (od prodavnica do mesta za socijalizaciju i zabavu). Bumerang efekat prevelike zatvorenosti u takve okvire viđan je obično onda kada bi neko kasnije napuštao te prostore i bio primoran da se prostorno i komunikacijski orijentiše u do tad nepoznatim okolnostima, što su mahom pratili kulturološki šok i različiti problemi u pogledu prilagođavanja nakon izlaska iz prethodne zone komfora.

Ubrzana urbanizacija, sve šireg dometa, koja svoju dinamiku crpi iz novih tehnologija i pratećih komunikacijskih osovina, a koji, pak, počivaju, pre svega, na finansijskim tokovima naše aktuelne stvarnosti, dovodi i do nastanka zagušenih gradskih sredina (poput pomenutih višemilion-skih gradskih centara). Ovaj proces s jedne strane obezbeđuje ranije nezamislive socijalne i kulturne razmene. Pri tome, međutim, s druge strane, ovako utemeljena globalna povezanost redefiniše ulogu pojedinca, pa čovek praktično svakodnevno orbitira unutar urbanih dinamičnih gradova, punih intenzivnih dešavanja i nametnutih susreta, pa se zato istovremeno često samoizoluje u virtuelne hodnike novotehnoških zajednica. U takvom habitusu, pojedinci, ali i čitave grupe, stoga takoreći „beže” u prividnu predvidivost svojih novotehnoških i novih egzistencijalnih zajednica, limitirajući dalje komunikacijske transfere usled „lakoće” i primamljivosti novostečnog komfora. Ovakav epilog znači i posledično konstruisanje brojnih manjih, getoiziranih mikro-zajednica, koje postaju samodovoljna (stoga i svesno samoizolovana) društvena ostrva za sebe, koja su prilično skupo plaćena (i to ne samo u novčanom pogledu). Time posredno, na neki način, dolazi i do dehumanizacije savremenih životnih sredina.

Analizirajući ovaj trend i tako nastale okvire savremenog življenja više, međutim, ne moramo ići predaleko i baviti se primerima gigantskih svetskih metropola. Za kontekstualizaciju takve analize, tj. zarad uviđanja posledica novih tokova urbanizacije i nastanka novih naselja unutar njih, koji se grade kao samodovoljne jedinice i predstavljaju „živu” manifestaciju savremenih ukrštanja polja arhitekture i komunikacija, dovoljno je da pogledamo oko sebe. U svakom od „naših” gradova se, utisak je, smisleno neplanski, a komercijalno i te kako planirano, grade nova ovakva naselja, postižući uglavnom suprotno od onog što je bar načelno bila ideja u početku i što bi trebalo da bude „proizvodno” opšte dobro koje izvire iz složenih savremenih veza između arhitekture i komunikacija.

Ovakva naselja se, naime, danas užurbano grade i širom Beograda, ali i u ostatku Srbije (posebno u turističkim centrima). U glavnom gradu su posebno popularna (i jednako skupa) ona koja niču uz obale dveju reka i na prostoru Novog Beograda, u blizini radnih mesta svojih poten-

cijalnih kupaca (novih članova tih zajednica-naselja). Ona ubrzano niču jedna uz drugu, bez poštovanja tradicionalno uspostavljenih prostornih i komunikacijskih relacija - stoga i arhitektonsko-urbanizacijske, ali i osnovne životne logike - a kako bi zadovoljili potrebe sve brojnije publike kojoj se za priličan novac obećava komfor i opisana vrsta društvene posebnosti, koja treba da im donese i rasterećenost i uglađenost sa reklama i bilborda. Ona ih, međutim, jednako zavodljivo uvlače i u zamku društvene učaurenosti, potirući tako u isto vreme čak i izvorno obećanu (reklamiranu) savremenu jednostavnost prostorno-komunikacijske organizacije i funkcionisanja. U takvom, savremeno postavljenom okviru življenja, suštinski je malo toga novog u odnosu na ranije opisana zajednice i prostore formirane oko pola veka ranije, izuzev količine novca koji je potrebno izdvojiti za kupovinu „ulaznice“ u takvo društvo, koji je svakim danom sve veći.

Jedan od takvih primera jeste i sve nekontrolisanija urbanizacija i obimnije naseljavanje turističkih centara, koji se uporedo šire i tehnoloģizuju, jer u njih stižu novi stanovnici, koji će sada odatle, uz dostupna tehnička pomagala, moći da žive i „bez stresa“ života u gradu obavljaju svoje poslove. Oni, na taj način, beže iz zagušenosti velikih gradskih sredina, ali ih, po svemu sudeći, paradoksalno, vrlo brzo i na tim mestima sustižu efekti ovih savremenih razvojnih procesa. Naime, kako takođe možemo videti, efekti ovakvog razvoja utiču i na to da i dojučerašnje turističke i prirodne oaze polako poprimaju konture urbanog haosa od kojih se izvorno želi pobeći, a primeri planinskih centara, poput Zlatibora, najbolja su slika takvog epiloga.

U svetu, ali i u našoj zemlji, moderni koncepti naselja i oko njih formiranih zajednica danas se maksimalno komercijalno eksploatišu privlačeći veliku publiku (kupce) koja ne žali novac da bi sebi obezbedila mesto u takvom okruženju. Reklamira im se upravo ranije opisana samodovoljnost i zaokruženost potreba u okvirima takvih mikrozajednica, iz kojih gotovo i da ne morate izlaziti, jer se „mislilo na sve vaše potrebe i želje“ - od onih elementarnih (prodavnice, škole, vrtići, bolnice...) pa do onih rekreativno-zabavnih sadržaja (kafići, sportski centri...). Ulazak u takve zajednice prećutno znači i mogućnost da birate život sa onima „sličnima“, koji takođe mogu priuštiti lukzus ovakvog „komfora“, a stoga i svojevrsnu društvenu inicijaciju, ali i eskapizam, odnosno - status pridadniĀka određenog staleža i pokušaj bega iz opštedruštvenog preseka.

Novonastali društveni okvir i rascepi unutar njega čine da prestaju da funkcionišu čak i oni nekadašnji mehanizmi brisanja kulturoloških razliĀka i osvajanja novih sloboda, pa se, primera radi, umesto „lonca za pretapanje“ u urbanoj stvarnosti formiraju nove zasebne zajednice, kreirane i samoizolovane i po takvim kriterijumima, koje je nekada bilo moguće prevazići, ali i po nekim novije generacije. Unutar takvih, novih egzistencijalnih mikrosvetova, pojedinci zapravo i ne moraju (često i ne žele) da komuniciraju sa ostatkom sveta, pa se umesto ideje otvorenije komunikacije među različitim akterima (na korist svih, kako se očekivalo) dolazi

do brojnih usitnjenih, prilično hermetički ukalupljenih zajednica, koje međusobno, ali i unutar samih zajednica, nevoljno komuniciraju. Uz upitan kvalitet življenja u takvim okolnostima, kao možda i jedno od njihovih retkih zajedničkih karakteristika, njih sada razdvajaju mnoge druge okolnosti. Često ih, naime, deli i teško premostiv jaz nerazumevanja (čak i zavade), koji eskalira i sukobima u virtuelnom ali i realnom prostoru, koji se danas očigledno stapaju. Oni su, međutim, proizvod toga što te pojedince, grupe i njihove zajednice, kako vidimo, ne dele nekadašnja objektivna i pre svega fizička ograničenja, već to danas, možda i snažnije nego do sada, čine ekonomija (novac), ali i nejednake mogućnosti i prilično suprotstavljena i u realnosti neutemeljena očekivanja, koje je u aktualnoj društvenoj stvarnosti sve teže prevazići.

Social ghettoization as a point of intersection of modern connections of architecture and communication

Abstract

Contemporary social processes in the current, digital-information era, obviously lead to the intersection of production processes of different social spheres and human activities, such as the fields of communications and architecture. The original ideas and expectations regarding the results of their relationships, thus, experience a kind of "twisting", because they lead to modern forms of closure and new, often physically invisible differences and borders, instead of the complete disappearance of borders, the realization of liberating potentials through new forms of communication and true improvement of the quality of life. The analysis of the intersection of architecture and communication in the current social reality is therefore directed towards the application of new communication framework in contemporary architectural projects, and for such reason also towards the functioning of architecture as a para-communication discipline in the context of the use of new media, the fusion of virtual and real space, and their use by citizens. This article, therefore, examines whether newly formed settlements and communities encourage the disappearance of borders and the emergence of a new public sphere in which the categories of the public and public opinion are revitalized, or a new type of ghettoization as a result of the contemporary dehumanization of such living environment - which means the isolation of individuals but also of entire communities - thus also the basis for new types of divisions of still uncontrolled and insufficiently known proportions.

Key words

modern times, architecture, communications, new technologies, urbanization, megalopolises, social and cultural ghettoization

Извори и литература

- Bal, F. (1997): *Moć medija*. Beograd: Clio.
- Bell, D, Jayne, M (2009): *Small Cities: Urban Experience Beyond the Metropolis (Questioning Cities)*. London: Routledge.
- Brajković, J. (2017): *Novomedijska arhitektura - modaliteti upotrebe novih medija u arhitektonskoj praksi*. Beograd: Univerzitet u Beograd, Arhitektonski fakultet.
- Carpó, M. (2011): *The Alphabet and the Algorithm*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press.
- Culmer Bell, J. (2009): „Urban Otaku: Electric Lighting and the Noctambulist”. In *Architectural Design, Architectures of the Near Future*. Vol. 79, No. 5. Pp. 24-30.
- Čejni, D. (2003): *Životni stilovi*. Beograd: Clio.
- Debre, L. (2000): *Uvod u mediologiju*. Beograd: Clio.
- Debor, G. (2003): *Društvo spektakla*. Beograd: Anarhija, blok 45.
- Đorđević, J. (2008): *Studije kulture*. Beograd: Službeni glasnik.
- Dženkins, Č. (1990): *Modeni pokreti u arhitekturi*. Beograd: Građevinska knjiga.
- Fisk, Dž. (2001): *Popularna kultura*. Beograd: Clio.
- Manović, L. (2001): *Jezik novih medija*. Beograd: Clio.
- Krakowsky, T. (2008): „Interactive Architecture”, *segdDESIGN*, No. 22.
<https://segd.org/interactive-architecture>, Pristupljeno 24.09.2022.
- Murray, J. (2003): „Inventing the Medium. In Wardrip-Fruin”, in N., Montfort, N. (eds.) *The New Media Reader*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press. Pp. 3-13.
- Zanini, P. (2002): *Značenje granica*. Beograd: Clio.